

PROTOCOL PER A L'ABORDATGE DELS MATRIMONIS FORÇATS

Aquesta publicació ha estat elaborada en el marc dels protocols d'actuació en casos de violència a la demarcació de Girona, i han integrat la Comissió de Seguiment els departaments de Benestar Social i Família (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, Direcció General per a la Immigració, Institut Català de les Dones), Ensenyament, Interior i Salut, els Col·legis d'Advocats de Figueres i Girona, ens locals i comarcals i la Subdelegació del Govern a Girona.

© Generalitat de Catalunya
Girona
Desembre 2014

1ª Actualització novembre 2016

Sumari

- 1- Introducció
- 2- La pràctica del matrimoni forçat
- 3- Treball preventiu i comunitari i recomanacions generals
- 4- Motius d'atenció i possible risc
- 5- Conseqüències
- 6- Marc jurídic
- 7- Intervenció
 - 7.1 Professionals de centres docents
 - 7.2 Professionals dels serveis socials bàsics
 - 7.3 Professionals dels serveis d'informació i atenció a les dones i de la Xarxa d'intervenció integral contra la violència masclista
 - 7.4 Professionals d'atenció a la infància i l'adolescència en risc
 - 7.5 Professionals de la salut
 - 7.6 Professionals dels cossos de seguretat
 - 7.7 Associacions que treballen per a la prevenció dels matrimonis forçats
- 8- Circuit
- 9- Telèfons d'interès / informació

1 Introducció

A Catalunya, el matrimoni forçat té una presència important a causa de la realitat de moviments migratoris que la converteixen en un país d'acollida per a nous projectes vitals d'una col·lectivitat de persones important amb una àmplia diversitat de procedències. Es tracta de persones nouvingudes que han emigrat del seu país d'origen a la recerca d'un futur millor per a ells i elles i per a les seves famílies. Amb el flux migratori de les persones, viatgen algunes pràctiques fortament arrelades en la seva cultura. En alguns casos, aquestes pràctiques són manifestament contràries al marc legal vigent a Catalunya i també als drets humans, com és el cas dels matrimonis forçats.

Cal emmarcar el matrimoni forçat com una forma de violència masclista, i és per això que, dins el Protocol marc contra la violència masclista de Catalunya, està catalogat com un dels àmbits d'aquest tipus de violència. En aquest sentit, l'article 5 de la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, preveu, entre altres conductes, els matrimonis forçats com una manifestació de violència en l'àmbit social o comunitari.

Els matrimonis forçats poden afectar tant majors d'edat com menors, tant nens com nenes. Amb tot, i per al coneixement que aporten tant els estudis com la casuística sobre la qual treballem, les víctimes principals d'aquesta pràctica són noies joves, algunes d'elles menors d'edat. El matrimoni forçat constitueix una vulneració greu dels drets humans, ja que sotmet les persones afectades a un procés de victimització que denigra la persona i estronca el seu projecte de futur.

La diversitat geogràfica no significa que els casaments, en els casos de famílies d'origen immigrant, sempre es facin a l'estranger, a Catalunya també se'n fan.

Malgrat que els casos que s'han abordat són pocs, i menys les denúncies que interposen les mateixes víctimes o persones del seu entorn, la vulneració tan greu d'un dret fonamental i les seves conseqüències fan necessari un treball de sensibilització o formació a les comunitats afectades i la recerca d'estratègies que possibilitin la detecció de casos de risc i el seu abordatge.

Una de les grans dificultats en la detecció dels casos és la situació de vulnerabilitat de la víctima que es troba en un nucli familiar de risc. La víctima no comparteix les idees i els desitjos dels seus progenitors respecte al seu futur, i ha de transcendir aquest nucli per buscar protecció.

La finalitat de l'abordatge ha de ser evitar la situació de victimització de la persona afectada. Malgrat que hi ha víctimes que ja han estat pactades en matrimoni des de molt petites i, fins i tot, en alguns casos la família ha pagat diners durant anys, la situació pot arribar al seu punt àlgid de risc, en els casos de persones d'origen immigrant, quan es planifica un viatge a l'estranger en el qual la víctima ha de participar.

2 La pràctica del matrimoni forçat

Definició

Un matrimoni forçat és el que es produeix sense el consentiment vàlid de, com a mínim, una de les persones contraents, per la intervenció de terceres persones de l'entorn familiar (sovint els progenitors), que s'atorguen la facultat de decisió i pressionen perquè aquesta pràctica es produeixi, contravenint els requisits de la institució matrimonial que, segons la nostra legislació, no existeix sense consentiment, ni pot celebrar-se sota condició, termini o mode. És a dir, és el matrimoni en el qual almenys una de les parts no dóna el seu consentiment de manera vàlida. Es considera que el consentiment es troba viciat quan no es dóna de manera lliure i voluntària.

Situació de sospita: és la que es dóna quan es té coneixement que una víctima podria ser obligada a contraure matrimoni però encara no es té data ni certesa de quan pot passar això.

Situació de risc: és la que se'n té el coneixement i la certesa que una víctima serà obligada a contraure matrimoni.

Situació de risc imminent: és quan hi ha indicis clars de la immediatesa del matrimoni forçat o d'un viatge en què la víctima participa, amb l'objectiu de forçar-la a contraure matrimoni. També han de tenir la consideració de risc imminent els casos en què el matrimoni s'està materialitzant o quan la víctima es troba en perill (detenció il·legal, maltractaments, etc.).

Situació de matrimoni forçat consumat: és quan el matrimoni ja s'ha dut a terme.

Referència a conceptes que hi estan vinculats

Matrimoni concertat: és el que, malgrat que es doni amb el consentiment lliure de les dues parts i de manera legal, s'utilitza com un subterfugi o una pràctica que instrumentalitza aquest ritual per aconseguir objectius no explícits: satisfer interessos econòmics, aconseguir la nacionalitat, etc. amb la connivència dels contraents, que busquen aconseguir els seus interessos. No hi ha cap vincle afectiu. També s'anomenen *matrimonis pactats*, *matrimonis blancs* o *matrimonis de conveniència*. No es considera un matrimoni forçat perquè hi ha el consentiment lliure de les dues parts.

Matrimoni prematur: és quan el matrimoni forçat es produeix si un o tots dos contraents són menors de 18 anys. En aquest cas sí que hi ha consentiment matrimonial per part d'ambdós contraents. El matrimoni prematur pot ser vàlid, d'acord amb la legislació civil, en els casos d'emancipació dels contraents menors d'edat o en cas que hi hagi dispensa judicial.

Motivació

Els matrimonis forçats s'estableixen per diverses raons, les principals es poden agrupar en l'honor familiar, la tradició i la religió, però també poden tenir una base econòmica o migratòria.

Honor familiar: l'honor és un terme reconegut internacionalment per descriure la justificació cultural sovint al·legada per justificar la celebració de matrimonis forçats.

Les comunitats practicants entenen el matrimoni com el començament de la relació entre dues famílies. Les famílies sense honor són aquelles en les quals algun membre de la família ha tingut un comportament irrespectuós o no ha sabut seguir les normes socials de la seva comunitat. Una família sense honor pot ser rebutjada i expulsada de la seva comunitat.

En aquest marc es produeixen els crims d'honor, que són els assassinats i la violència vers nenes en nom de l'honor de la família i de la tradició cultural. Els crims d'honor s'han de diferenciar d'altres formes de criminalitat i violència, ja que sovint són comesos amb l'aprovació, el coneixement i el vistiplau de la família i/o els membres de la comunitat.

La tradició: els matrimonis forçats responen a diferents motius tradicionals de la pròpia família, ètnia o comunitat.

Hi ha la creença que el matrimoni reforça els vincles entre les dues famílies dels contraents en el sentit d'augmentar el prestigi de les famílies dins de la comunitat, conservar riqueses i béns o fins i tot incrementar-los.

Hi ha la creença que l'elecció de la parella és massa important per deixar-la en mans dels fills i filles, i per aquest motiu els pares i les mares o tutors legals interpreten que si una filla rebutja el candidat proposat per ser el seu marit, aquest fet suposa una protesta a la jerarquia familiar - a l'autoritat del pare - i que es posen en dubte les bones intencions que tenen els pares i les mares o tutors legals vers els fills i filles.

Altres motius relacionats amb la tradició són el concepte del matrimoni com a manteniment de la unitat familiar i la identitat ètnica. En una cultura de famílies, la família és més important que el mateix individu. La família és una unitat reconeguda en el seu entorn social i s'espera que cada membre de la família actuï en benefici de la pròpia família.

Tota la família és responsable de forma col·lectiva del comportament de cadascun dels seus membres.

Vinculada a la noia hi ha la tradició de la virginitat, que està directament relacionada amb l'honor. En moltes comunitats, la virginitat de la noia és símbol d'honor i és requisit imprescindible perquè se celebri el matrimoni. És una prova de respecte a la seva família i, en cas de perdre-la abans del matrimoni, aquesta noia seria repudiada per la seva família i per la resta de la comunitat.

Aquest fet suposa un control emocional de la noia, un control de les seves decisions personals i de la seva sexualitat. La precocitat en l'edat augmenta les probabilitats de l'obediència a la família i l'acceptació del matrimoni.

La religió: hi ha la percepció, en moltes persones, que la cultura i la religió es troben intensament relacionades i pot sorgir la idea que determinades tradicions culturals estiguin basades en la religió o es trobin ratificades per aquesta.

En moltes comunitats, la religió fa un paper clau a la vida quotidiana. L'afirmació "forma part de la nostra religió" s'utilitza freqüentment com a argument per conservar el matrimoni forçat com a tradició.

Imams i experts en l'Islam han manifestat en reiterades ocasions que l'Islam prohibeix el matrimoni forçat i que, segons l'Islam, el matrimoni només és vàlid si els dos cònjuges l'accepten per voluntat pròpia i lliure.

El respecte vers els pares, les mares i tutors legals és un principi important de l'Islam, però mai per sobre dels drets dels fills i filles respecte a l'elecció de la parella. El respecte no significa obediència absoluta si el que es demana va en contra dels drets propis que tenim totes les persones.

El consentiment donat lliurement és un requisit per als matrimonis cristians, jueus, hindús, musulmans i sikh.

El matrimoni, pels hinduïstes, és un sacrament pel qual s'assegura la continuïtat familiar i es permet el pagament del deute moral amb els avantpassats. En algunes comunitats, el consentiment lliure dels contraents es recull a la *Ley del matrimonio hindú*, de 1955.

En algunes comunitats hindús sí que s'estableixen matrimonis forçats. Si el nuvi decideix casar-se amb la dona que ell desitja o inclús escapar-se per contraure matrimoni, pot ser jutjat per la comunitat. Si la noia vol exercir el seu dret a decidir amb qui casar-se, aleshores la poden jutjar per capritxosa i de vegades pateix violència per incórrer en una desgràcia familiar.

Supervivència de l'economia familiar: el matrimoni pot suposar una font d'ingressos, una descàrrega econòmica o servir per fer front al pagament de deutes.

Motius migratoris: el matrimoni pot permetre o facilitar el reagrupament familiar, la regulació administrativa d'un dels contraents o l'obtenció de la nacionalitat.

Geografia de la pràctica

Els matrimonis forçats són una pràctica que segueix vigent en els països i les comunitats d'origen d'algunes persones immigrades i també en col·lectius com l'ètnia gitana que estan desenvolupant el seu projecte de vida a Catalunya.

La pràctica dels matrimonis forçats està molt estesa geogràficament:

Àfrica subsahariana: República Democràtica del Congo, Níger, Uganda, Mali, Burkina Faso, Moçambic, Malawi, Costa de Marfil, Camerun, Benín, Senegal i Gàmbia.

Nord d'Àfrica: Marroc, Tunísia, Algèria, Mauritània, Sudan i Egipte.

Pròxim Orient i Orient Mitjà: Turquia, Síria, Iemen, Iraq i l'Índia.

Àsia Meridional: Afganistan, Bangladesh, Nepal, Indonèsia i Xina.

Amèrica Llatina: Hondures, Cuba, Guatemala, República Dominicana, Equador, Perú, Bolívia, Brasil i Paraguai.

També es dona al nostre país entre col·lectius d'ètnia gitana de diversa procedència.

S'ha de tenir en compte que en cap cas, en la identificació de zones o països, s'està parlant d'una pràctica generalitzada, només manifesta que se n'han produït casos.

3 Treball preventiu i comunitari i recomanacions generals

Els matrimonis forçats, com totes les altres formes d'opressió vers les dones, són el resultat de molts factors la majoria dels quals es fonamenten en valors i rols adquirits que cal modificar utilitzant la intervenció comunitària com a metodologia de treball.

L'objectiu del treball preventiu és disminuir la probabilitat d'aparició de matrimonis forçats dintre de les comunitats en les quals està arrelada aquesta pràctica. Els esforços professionals s'han de dirigir a transformar l'entorn de risc de les noies i apoderar-les per tal que elles tinguin més recursos i habilitats per afrontar les situacions que poden ser de risc.

El treball adreçat a les comunitats practicants en cas de matrimonis forçats compta amb una sèrie de professionals que poden tenir una posició privilegiada per obtenir informació tant sobre el posicionament de la comunitat respecte a aquest tema com en situacions eventuais de risc. Mestres, educadors socials, treballadors socials, professionals de la salut i altres professionals del camp social, han d'aprofitar els coneixements de col·lectius i famílies per fer la tasca de sensibilització vers els efectes negatius de matrimonis forçats i promoure la implicació de les comunitats en qüestió en la seva prevenció, a través dels diferents grups en el si de la població en la qual treballen: associacions de mares i pares, grups de dones i grups de joves.

Els diferents serveis fan funcions diverses i perceben el problema de matrimonis forçats des de punts de vista diferents i complementaris. Però en el tema de prevenció i sensibilització, no sempre significa que cadascú només i exclusivament treballa en el seu àmbit.

Està demostrat que hi ha certs factors que poden endarrerir l'edat que els familiars comencen a pressionar les noies per casar-se. L'escolarització de les noies és un d'aquests factors, potser el més important. Com més llarg és el període de formació, més possibilitats hi ha que una noia es pugui casar - si és que vol casar-se - quan ella decideixi i amb la persona que ella mateixa hagi triat. Una formació de més anys serveix tant per evitar els matrimonis precoços com per dotar la noia de més eines i recursos que li permetin exercir la seva llibertat a l'hora de comprometre's en matrimoni. Els professionals de l'àmbit de l'ensenyament no són els únics a qui correspon treballar perquè aquest període de formació sigui tan llarg com sigui possible. En aquest camp s'haurien de veure els resultats d'un treball fet prèviament, de vegades durant anys, a les intervencions en tots els àmbits implicats.

Un altre factor que pot influir en la decisió d'endarrerir un matrimoni forçat són les conseqüències que una unió d'aquestes característiques pot tenir en la salut de la noia. Un altre cop, la tasca de sensibilitzar sobre aquest factor no és només de l'àmbit de la salut, sinó de tots els àmbits des dels quals diferents professionals intervenen en les famílies de les comunitats practicants.

L'apoderament de les noies és una de les actuacions bàsiques, perquè és important estimular la participació de les dones, especialment de les noies, de les comunitats on aquesta pràctica és estesa, en totes les etapes de la intervenció preventiva. Apoderar-les implica que les noies adquireixin confiança en elles mateixes per tenir autonomia sobre les seves vides i puguin limitar el control dels rols que els imposa la seva família o la comunitat de procedència. Apoderar les noies també significa que, a partir de la seva consciència clara que la família les obliga a fer un pas que elles mateixes no volen, poden tenir accés als recursos professionals presents en un territori, i que rebran el suport necessari per aprofitar-los.

4 Motius d'atenció i possible risc

Àmbit sanitari:

Acompanyament de familiars a la consulta.

Ansietat i depressió.

Abús de substàncies estupefaents/alcohol.

Trastorns alimentaris.

Autolesions.

Embaràs precoç.

Protecció de la virginitat.

Ideacions suïcides.

Àmbit de l'ensenyament:

Absentisme.

Antecedents familiars.

Canvis en la gestió de l'autonomia personal.

Control de les relacions interpersonals.

Davallada en el rendiment i la motivació escolars.

Exclusió de l'educació per part de qui tutela.

Expressions d'incertesa o temor davant un viatge o el futur.

Restriccions de llibertat.

Prohibició de participació en activitats extraescolars.

Àmbit policial:

Pertànyer a comunitats originàries de països on la pràctica dels matrimonis forçats està estesa o bé pertànyer a col·lectius de diferent procedència amb antecedents d'aquesta pràctica.

Antecedents de matrimonis forçats a la pròpia família (mare, germanes, etc.).

Denúncia per desaparició.

Denúncies relacionades amb altres tipus de violències (violència de gènere, violència domèstica, mutilació genital femenina, etc.).

Àmbit dels serveis socials:

Antecedents familiars.

Exclusió de l'educació per part de qui tutela.

Persona desapareguda.

Verbalitzacions o expressions d'incertesa o temor.

Organització d'un viatge.

Indicadors comuns:

Àmbit laboral o econòmic:

- Baix rendiment.
- Absentisme.
- Opcions limitades per seguir una carrera professional.
- Prohibició de treballar.
- Control financer.
- Condicions econòmiques precàries.
- No cobrar subsidis d'ajuda.

Àmbit historicofamiliar:

- Germanes forçades a casar-se.
- Escapoliments de domicili.
- Detencions il·legals.

5 Conseqüències

La imposició d'un matrimoni condiciona el projecte vital d'una persona.

Ho pot fer de diferents maneres i amb diferents conseqüències físiques i psicològiques:

- Davant d'un matrimoni forçat s'estableix una relació de submissió, primer als pares i mares o tutors legals i després a la parella.
- Aquesta situació pot generar sentiments de baixa autoestima, depressió, somatitzacions, insomni, ansietat i risc de suïcidi.
- Un matrimoni forçat implicarà relacions sexuals no consentides que es troben incloses en el codi penal com a delictes contra la llibertat sexual, així mateix, pot ser víctima d'altres delictes.
- La víctima pot patir solitud i aïllament social voluntari o involuntari.
- Hi ha casos d'abandonament o relleu per noves parelles més joves escollides.
- La víctima pot patir problemes econòmics i d'exclusió social.
- Hi haurà més risc de contreure malalties de transmissió sexual.
- El risc de mort o lesions en embarassos no desitjats en menors de setze anys és cinc vegades més elevat que en embarassos de dones adultes.
- Un fill o una filla no desitjada pot generar problemes de vincle i de relació.

Patró intergeneracional: poden transmetre un patró de relació patològica, repetició del patró intergeneracional.

6 Marc jurídic

A l'àmbit internacional, aquesta pràctica, que afecta dones però també homes, va ser ja expressament condemnada per la Convenció sobre el consentiment per al matrimoni, l'edat mínima per contraure matrimoni i el registre dels matrimonis, de les Nacions Unides, en vigor des del 9 de desembre de 1964, que va desenvolupar l'article 16 de la Declaració universal dels drets humans que disposa, en el seu apartat segon, que només s'establirà el casament amb el consentiment lliure i ple dels futurs esposos.

D'altra banda, el Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència envers la dona i la violència domèstica (Istanbul, 11 de maig de 2011), ratificat per Espanya el 6 de juny de 2014, reconeix als matrimonis forçats com una de les manifestacions de violència sobre la dona entesa com una violació dels drets humans i una forma de discriminació contra les dones (art. 3), i els considera com un dels actes de violència basats en el gènere que impliquen o poden implicar per a les dones danys o patiments de naturalesa física, sexual, psicològica o econòmica, incloses les amenaces de fer els esmentats actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, en la vida pública o privada.

L'article 37 del Conveni preveu que les parts adoptin les mesures legislatives o d'altre tipus necessàries per a tipificar com a delictes penals el fet, quan es faci intencionadament, de forçar un adult o un menor a contraure matrimoni; així com el fet, quan es faci intencionadament, de portar-lo al territori d'una part o d'un estat diferent d'aquell en el que resideix amb la intenció d'obligar-lo a contraure matrimoni.

L'article 32 preveu que els Estats signants adoptin les mesures legislatives o altres necessàries per tal que els matrimonis contractats en base a la força puguin ser anul·lables, anul·lats o dissolts sense que això suposi per a la víctima càrregues econòmiques o administratives excessives.

La Directiva 2011/36/UE del Parlament Europeu i del Consell d'Europa, de 5 d'abril de 2011, relativa a la prevenció i la lluita contra el tràfic d'éssers humans i a la protecció de les víctimes, inclou en la definició de tràfic d'éssers humans els matrimonis forçats entre les conductes que poden donar lloc a una explotació de persones. Aquesta Directiva determina que s'ha de tipificar i sancionar aquesta conducta.

La Llei catalana 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, fou pionera i referent, tant en l'àmbit nacional com en l'internacional, i recull per primera vegada els matrimonis forçats com un tipus de violència masclista en l'àmbit sociocomunitari.

Malauradament, i malgrat tot, continua essent una pràctica que segueix vigent en els països i les comunitats d'origen d'algunes persones immigrades que estan desenvolupant el seu projecte de vida a Catalunya, extrem que suposa una vulneració greu dels drets fonamentals de la persona. Cal tenir en compte, també, que no sols hem d'estar amatents davant població immigrada, ja que en el passat més recent del nostre país s'havia practicat, i encara avui podríem trobar-ne casos a la comunitat gitana.

Fins a la reforma del Codi Penal (CP) feta per la Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, el matrimoni forçat com a figura penal no es trobava tipificat específicament com un delictes i, per tant, no estava inclòs en el nostre codi penal. La persecució de la seva pràctica es feia segons les accions, punibles penalment, dutes a terme pels autors amb la intenció d'assegurar la consecució del matrimoni forçat o les que es cometin en el marc del matrimoni consumat.

Així, en els darrers anys, al voltant dels matrimonis forçats, i per part d'aquells qui els promouen, afavoreixen o els posen en pràctica, s'ha apreciat la concurrència de conductes constitutives de delictes contra la llibertat com detencions il·legals (article 163 CP), quan s'ha tancat o detingut un ciutadà o ciutadana, fora dels casos previstos legalment, per privar-lo de llibertat, per aconseguir que accedeixi a donar el consentiment matrimonial; segrestos (articles 164 i següents del CP), quan s'ha tancat o detingut un ciutadà o ciutadana, també fora dels casos previstos legalment, per privar-lo de llibertat, exigint-li contraure matrimoni com a condició per posar-lo en llibertat; amenaces (articles 169 i següents del CP), en anunciar un mal futur amb la finalitat de causar inquietud o por en la persona amenaçada i que així accedeixi a donar el seu consentiment al matrimoni; o coaccions (article 172 del CP), en els casos en què s'ha utilitzat violència per obligar un ciutadà o ciutadana a adoptar un comportament determinat en contra de la seva voluntat, concretament contraure matrimoni.

La Llei orgànica 1/2015, de 30 de març (en vigor des de l'1 de juliol de 2015), introdueix per primera vegada en la nostra legislació penal el delictes específic de matrimoni forçat. En aquest sentit, l'article 172 bis castiga amb penes de presó de 6 mesos a 3 anys i 6 mesos o multa de 12 a 24 mesos, al qui amb intimidació greu o violència compel·leixi una altra persona a contraure matrimoni. Amb la mateixa pena es castiga a qui, amb la finalitat de cometre els fets descrits, utilitzi violència, intimidació greu o engany per forçar a altri a abandonar el territori espanyol o a no tornar-hi. En ambdós casos, les penes s'han d'imposar en la seva meitat superior quan la víctima sigui menor d'edat.

Relacionades amb situacions de matrimonis forçats també es poden donar greus conductes delictives constitutives de violència domèstica (article 153 del CP), tortures i altres delictes contra la integritat moral (article 173 del CP), delictes contra la llibertat i la indemnitat sexuals: agressions sexuals (articles 178 i següents del CP), abusos sexuals (articles 181 i següents), delictes de lesions (article 147 i 148 CP), sostracció de menors (article 225 bis del CP), i, en situacions molt greus, delictes d'homicidi (article 138 del CP) i d'assassinat (article 139 del CP). En aquest darrer supòsit, el crim sol ser perpetrat per una persona, habitualment una figura masculina propera a la víctima, que pertany al seu entorn familiar o comunitari. És el que s'anomena *crim d'honor*.

Així mateix i donant compliment a la Directiva 2011/36/UE del Parlament Europeu i del Consell d'Europa, la Llei orgànica 1/2015, de 30 de març (en vigor des de l'1 de juliol de 2015), introdueix la possibilitat de que el matrimoni forçat sigui contemplat com una forma de trata d'éssers humans. En concret, l'article 177 bis e) castiga amb penes de cinc a vuit anys de presó com a reu de tràfic d'éssers humans el que, sigui en territori espanyol, sigui des d'Espanya, en trànsit o amb destinació a aquesta, utilitzant violència, intimidació o engany, o abusant d'una situació de superioritat o de necessitat o de vulnerabilitat de la víctima nacional o estrangera, o mitjançant el lliurament o la recepció de pagaments o beneficis per aconseguir el consentiment de la persona que tingui el control sobre la víctima, la capti, transporti, traslladi, aculli o rebi, inclòs l'intercanvi o la transferència de control sobre aquestes persones, amb qualsevol de les finalitats següents: (...) "e) la celebració de matrimonis forçats."

Tal com passa amb altres pràctiques tradicionals que vulneren drets fonamentals, les eines de treball principals per combatre-les i eradicar-les són la formació, la informació i la sensibilització de les comunitats on estan arrelades, eines que han de permetre que la pràctica s'abandoni per propi convenciment. En el cas que aquesta estratègia no funcioni, tant si ens trobem davant una situació de risc com si hi ha hagut consumació, cal actuar i posar la situació en coneixement de la policia o de les autoritats judicials.

En casos de majors d'edat, i pel que fa a l'àmbit judicial, si la persona forçada és víctima de fets amb rellevància penal, pot demanar auxili a la jurisdicció penal mitjançant la interposició d'una denúncia, i pot sol·licitar mesures de protecció personal per garantir la seva seguretat (ordres de protecció, prohibicions d'apropament i/o comunicació...). Així mateix, també tindrà a l'abast els recursos de les diferents administracions.

En casos de menors d'edat, també es podran adoptar accions de caire judicial i administratiu. A l'àmbit judicial trobem dues vies: la penal i la civil. En l'àmbit penal s'han de conèixer els fets viscuts per la víctima que tinguin rellevància penal i s'actua contra els responsables. En l'àmbit civil, i en el marc d'actuacions de naturalesa preventiva, es poden adoptar mesures de protecció per garantir la seva seguretat (prohibició de sortida del país –emprada també per evitar la mutilació genital femenina...–). En aquests supòsits en què la persona obligada és menor d'edat, hi intervé la fiscalia i, si escau, la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. A l'àmbit administratiu es pot declarar el desemparament de la víctima i que la Generalitat n'assumeixi la tutela d'acord amb el que preveu la Llei 14/2010, de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència.

7 intervenció

Les pautes d'intervenció han de tenir lloc des de la sensibilització, la prevenció, la detecció, l'atenció, la recuperació i la reparació. El treball de sensibilització i de prevenció dins de les comunitats practicants té una importància especial.

7.1 Professionals de centres docents

Informació / Formació

Professionals

Facilitar assessorament als professionals dels centres educatius: professorat de primària, secundària i professionals d'equips d'atenció psicopedagògica dels instituts per a la detecció precoç.

Potenciar espais d'atenció individualitzada: tutor/a, professorat referent i professional orientador de centres de secundària, per crear una vinculació millor amb les alumnes.

Difusió del present Protocol.

Joves

Tutories compartides: treball a l'aula amb els grups d'iguals.

Programes específics d'informació amb el suport d'altres professionals.

Situació de risc

Proximitat d'un viatge i/o verbalitzacions directes o a amics i amigues

La direcció del centre educatiu n'ha d'informar la inspecció del centre educatiu, i aquest l'Equip Bàsic d'Atenció Social Primària (EBASP) i la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA).

Establir la coordinació i la col·laboració entre els diferents professionals d'altres departaments/institucions per buscar estratègies d'actuació compartides.

En cas de risc imminent, cal derivar la informació a l'autoritat judicial competent i la fiscalia de menors de protecció.

Sospita de consumació

Si se'n té la certesa o la sospita fonamentada, la direcció del centre docent ho ha de posar en coneixement de la DGAIA, de l'autoritat judicial competent, de la fiscalia de menors de protecció i de l'inspector/a del centre educatiu.

7.2 Professionals dels serveis socials bàsics

Informació / Formació

Professionals

Formació a professionals de l'àmbit de la intervenció social que han de liderar el treball comunitari de prevenció dels matrimonis forçats.

Difusió del present Protocol.

Comunitat

Conscienciació de les comunitats practicants sobre els rols de gènere, a través dels grups de mares i pares, grups de dones i grups de joves.

Sensibilització sobre els canvis esdevinguts al llarg dels anys entorn del rol de la dona i la família tradicional, a través de les intervencions comunitàries: xerrades, tallers i/o grups de discussió.

Edició de material informatiu.

Famílies

Intervenció de professionals dels SBAS amb el suport puntual, si cal, de l'EAIA, amb la finalitat d'apoderar les dones adultes, via tallers per a entitats o grups de dones.

Col·lectiu de risc

Apoderament de les noies en diferents nivells: escolar, social, personal i dins la comunitat, via tallers d'apoderament, grups de joves, grups de suport...

Reforç dels vincles entre noies i professionals de serveis de proximitat, via totes les intervencions (comunitàries o altres).

Construcció de referents positius dintre de les comunitats en les quals els matrimonis forçats són pràctica habitual.

Situació de risc

Proximitat de vacances al país d'origen.

Intervenció dels professionals dels SBAS amb suport puntual de l'EAIA, si escau.

Coordinació amb les associacions i les organitzacions locals que treballen per la prevenció dels matrimonis forçats, per tal d'optimitzar els esforços i facilitar la superació de les reticències de la família.

Si es detecta una possible situació de risc, s'ha de treballar en xarxa per neutralitzar aquest risc. En tot cas, si no es neutralitza la possible situació de risc o, quan es tracti d'una situació de risc imminent, tractant-se d'un o una menor, s'ha de posar en coneixement de l'autoritat judicial competent i de la fiscalia.

Verbalitzacions directes a amistats que la família comença a pressionar-la

S'organitza el treball en xarxa i es busquen alternatives de negociació amb la família.

En casos de risc imminent o quan la família es mostra obertament a favor del matrimoni de la seva filla (o del fet en si mateix) o verbalitza la possibilitat de casar-la en el país d'origen, el o la professional ho ha de comunicar a l'autoritat judicial competent i a la fiscalia de menors de protecció, i a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.

Sospita de consumació

Si es té la certesa o la sospita raonable i estem davant del cas d'una persona menor d'edat, s'ha de posar en coneixement de l'autoritat judicial competent i la fiscalia de menors de protecció. S'ha d'utilitzar la Xarxa de recursos d'atenció i recuperació de les víctimes en situació de violència.

Si es té la certesa o la sospita raonable i no es tracta d'una persona menor, s'ha d'informar i orientar la persona interessada de tots els recursos al seu abast per denunciar aquesta situació.

S'ha d'utilitzar la Xarxa de recursos d'atenció i recuperació de les dones en situació de violència.

7.3 Professionals dels serveis d'informació i atenció a les dones i de la Xarxa d'intervenció integral contra la violència masclista

Informació / Formació

Professionals

Sessions d'informació / sensibilització als equips dels diferents SIADs i dels serveis de la Xarxa d'intervenció integral contra la violència masclista.

Difusió del present Protocol.

Comunitat

Treball en xarxa amb les associacions de dones que treballin per a la prevenció de matrimonis forçats o de la violència masclista.

Participació de les dones de la mateixa comunitat com a agents actius en xerrades i formacions específiques en matèria de matrimonis forçats i violència masclista.

Sessions formatives a les comunitats practicants sobre els rols de gènere a través de les dones de les diferents associacions.

Difusió del present Protocol i de material informatiu.

Situació de risc

S'ha de contactar amb els serveis socials bàsics i donar suport a les actuacions establertes en el present Protocol.

En els supòsits de consumació s'ha de posar en coneixement del jutjat competent els fets presumptament delictius dels quals pugui haver estat objecte la víctima a l'efecte d'incoar el procediment penal corresponent.

7.4 Professionals d'atenció a la infància i l'adolescència en risc

Informació / Formació

Professionals

Aproximació al tipus d'intervenció específica per a professionals que hagin d'abordar casos sobre matrimonis forçats.

Difusió del present Protocol.

Famílies

Suport puntual dels equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA) en el treball dels SBAS (serveis bàsics d'atenció social).

Situació de risc

Coneixement d'un viatge a un altre país o comentaris de la nena o les seves amigues.

Suport puntual dels EAIA en el treball dels SBAS.

Si es detecta una situació de risc, s'ha de treballar en xarxa per neutralitzar aquest risc. En tot cas, si no es neutralitza o hi ha una situació de risc imminent, s'ha d'informar l'autoritat judicial competent i la fiscalia de menors de protecció.

Sospita de consumació

Si es té constància de la consumació, el o la professional que ho detecti ho ha de denunciar a l'autoritat judicial competent i a la fiscalia de menors de protecció. Així mateix, també ho ha de posar en coneixement de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA).

Consumació

Si a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) arriba la notícia d'un cas de matrimoni forçat, s'ha de tramitar la denúncia a l'autoritat judicial competent i a la fiscalia de menors de protecció, i d'acord amb la valoració tècnica/jurídica i amb el vistiplau de la fiscalia, s'han d'assumir les mesures cautelars que corresponguin per garantir la protecció de l'infant o l'adolescent.

7.5 Professionals de la salut

Informació / Formació

Les estratègies preventives han d'anar dirigides a impedir la normalització dels matrimonis forçats, a evitar-los i a reduir els factors de risc. Per aquest motiu, la formació dels professionals sanitaris en el seu abordament, la sensibilització i conscienciació de la ciutadania i l'educació en salut sexual i afectiva són els tres eixos d'acció de les activitats preventives i de promoció de la salut.

Professionals

Sessions d'informació / sensibilització als equips d'atenció primària (EAP), serveis d'urgències, professionals d'atenció a la salut sexual i reproductiva (ASSIR), entre altres.

Difusió del present Protocol.

Comunitat

Informació en el marc de les activitats de salut comunitària que es desenvolupin en l'àmbit de l'atenció primària a iniciativa dels professionals de la salut.

Treball en xarxa amb les associacions que es dediquen a la prevenció dels matrimonis forçats o de la violència masclista o contra menors, en les actuacions d'informació i educació sanitària.

Participació de les persones de la pròpia comunitat com a agents actius que afavoreixin dinàmiques de col·laboració.

Famílies

Informació i educació sanitària als nens i nenes, i a les seves famílies, lliurada pels professionals d'atenció primària de salut (metges/esses i infermers/es, pediatres, treballadors/es socials...) i professionals de la salut sexual i reproductiva.

Situació de risc

La proximitat de les vacances o d'un viatge al país d'origen pot ser un element d'alerta de risc, així mateix, ho poden ser les consultes o els comentaris de la nena a l'infermer/a en el marc del programa "Salut i escola".

La detecció de la situació de risc pot tenir lloc en alguna de les consultes mèdiques i, en el cas de les nenes, en les visites de revisió periòdiques del programa "Infància en salut". Cal, però, que professionals de la sanitat hi pensin i siguin proactius en aquest tema. Si el professional identifica una situació de risc, pot iniciar intervencions encaminades a facilitar la presa de consciència i l'inici del canvi que ha de permetre l'eliminació del risc.

En tot cas, davant de casos de risc que afectin una menor, ja sigui risc imminent o futur, s'ha de coordinar amb la resta d'operadors que treballen per prevenir els matrimonis forçats en el marc d'aquest Protocol per eliminar la situació de risc. En cas que no s'aconsegueixi la neutralització del risc, s'haurà de posar en coneixement de l'autoritat judicial competent i de la fiscalia de menors de protecció.

Si la família es mostra obertament a favor del matrimoni de la persona menor d'edat - o del fet en si mateix - o verbalitza la possibilitat de casar-la en el país d'origen, el o la professional ho ha de comunicar a l'autoritat judicial competent i a la fiscalia de menors de protecció.

Sospita de consumació

Si es té la certesa o la sospita raonable d'haver-se produït un matrimoni forçat en casos de menors, s'haurà d'informar el jutjat competent.

Caldrà atendre les seqüeles físiques i psíquiques que pugui presentar el o la menor.

En cas de ser una o un major d'edat, s'hauran de coordinar les accions amb la resta d'operadors i se li haurà de lliurar tota la informació que pugui ser-li d'interès.

7.6 Professionals dels cossos de seguretat

Informació / Formació

Professionals

Aproximació a la pràctica en el marc de la formació en violència masclista que rep la policia

Difusió del present Protocol.

Comunitat

En el cas de grups de risc, xerrades informatives específiques sobre els matrimonis forçats o genèriques que tractin diferents tipus de violència masclista.

En el marc de la prevenció de la violència masclista que té com a grup d'interès els adolescents, s'incorpora una aproximació a aquest tipus específic de violència.

Famílies

En l'àmbit de la policia de proximitat s'haurà de tractar el tema quan escaigui.

Situació de risc

Quan es doni una situació de sospita, cal activar el treball en xarxa amb els diferents professionals per tal d'actualitzar la informació i poder neutralitzar el risc.

Si amb la intervenció dels diferents professionals es valora que s'ha neutralitzat el risc, s'ha d'adreçar un ofici informatiu al jutjat i al Ministeri Fiscal i s'han de sol·licitar, si escau, les mesures cautelars corresponents.

Quan es doni una situació de risc, cal activar el treball en xarxa amb els diferents professionals per tal d'actualitzar la informació i confirmar que es tracta d'una situació de risc. Si hi ha indicis clars del fet, s'ha d'informar el jutjat i el Ministeri Fiscal.

Quan es doni una situació de risc imminent, cal una intervenció policial immediata i informar el jutjat i el Ministeri Fiscal, i s'ha de sol·licitar, si escau, les mesures cautelars corresponents.

Si les persones professionals dels cossos de seguretat tenen notícia d'una situació de matrimoni forçat consumat, han d'instruir l'atestat policial corresponent pels presumptes delictes o faltes que es puguin haver comès, el qual s'haurà de trametre al jutjat competent i a la fiscalia. Així mateix, les persones professionals dels cossos de seguretat han d'investigar aquest tipus de fets a instància de l'autoritat judicial competent o del Ministeri Fiscal.

Treball en xarxa per tal d'actualitzar la informació i conèixer si hi ha risc.

Seguiment

Cal que es faci un seguiment individualitzat i adaptat a les necessitats concretes de cada persona, sigui menor d'edat o adulta.

7.7 Associacions que treballen per a la prevenció dels matrimonis forçats

Informació / Formació

Professionals

Sensibilitzar els i les professionals sobre estratègies d'intervenció per tal d'optimitzar les actuacions de prevenció.

Col·lectius i famílies

A partir de la sensibilització, la informació i la formació, promoure la mobilització dels grups practicants per tal que s'impliquin en la lluita per eradicar el matrimoni forçat.

Identificar persones amb lideratge o ascendent, que poden ser interlocutors/es amb el grup o les famílies.

Elaboració de material informatiu.

Situació de risc o de consumació

S'ha de contactar amb els serveis socials bàsics i donar suport a les actuacions establertes en el present Protocol.

En els supòsits de consumació, s'han de posar en coneixement del jutjat competent els fets presumptament delictius dels quals pugui haver estat objecte la víctima, a l'efecte d'incoar el corresponent procediment penal.

8 Circuit

CIRCUIT NACIONAL PER A UNA INTERVENCIÓ COORDINADA ENVERS ELS MATRIMONIS FORÇATS						
Prevenició	Professionals	Formació i informació específiques per a professionals per prevenir i detectar els matrimonis forçats.				
	Ciutadania	Treball en xarxa amb les comunitats, associacions... per informar i formar sobre els matrimonis forçats i la seva prevenició. Tallers de formació i apoderament per fer front als matrimonis forçats.				
	Famílies	Formació i informació per a les famílies de les conseqüències dels matrimonis forçats.				
Detecció	Recursos sanitaris	Recursos de seguretat	Recursos educatius	Serveis socials	Professionals d'atenció al risc	Associacions que treballen la prevenició al risc dels matrimonis forçats
	Altres recursos					
Atenció	Motius d'atenció al possible risc (<i>segons allò previst en el mateix protocol</i>)					
	NO URGENT			URGENT		
	Determinar possible nivell de risc: informació / treball en xarxa. Treball en xarxa amb associacions i altres agents socials. Participació de persones de la pròpia comunitat com a agents facilitadors de la feina. Seguiment i treball coordinat.			Determinar el nivell possible de risc. Intentar neutralitzar el risc: mediació amb la família. Si no s'ha neutralitzat el risc: comunicar-ho a la fiscalia i/o als jutjats.		
Consumació	Coordinació i treball en xarxa amb les i els professionals de serveis socials, educació, EAIA, cossos de seguretat... a fi de revertir la situació i donar suport a la víctima. Determinar les tasques a fer amb la comunitat, la família i les víctimes dels matrimonis forçats.					

9 Telèfons d'interès / informació

Atenció a les dones en situació de violència

900 900 120

Emergències

112

Infància respon

116111

Sanitat respon

902 111 444

Secretaria per a la Immigració

93 270 12 30

En data 15 de desembre de 2014, el present protocol ha estat aprovat per la Comissió Institucional dels protocols d'actuació en casos de violència a la demarcació de Girona.